

Ірина Арібжанова
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УТОЧНЕННЯ ЯК СИНТАКСИЧНЕ ПОНЯТТЯ

Стаття присвячена аналізу речень із уточненнями. Уточнення розуміється як уточнювальні відношення між предикативними частинами у структурі складного речення.

Ключові слова: уточнення, уточнювальні семантико-синтаксичні відношення, складне речення, неповне речення, недиференційований синтаксичний зв'язок.

Слово **уточнення** в лінгвістиці вживають у двох значеннях.

Перше значення пов'язане з широким розумінням уточнення, є загальноживаним, у тому числі в метамові лінгвістики, і слугує для опису таких властивостей досліджуваних об'єктів, як здатність реалізувати якусь додаткову інформативну характеристику. Так, функціональні особливості, наприклад, другорядних членів або вставлених речень, вказівних (співвідносних) слів у складнопідрядних реченнях або постпозитивних предикативних частин у безсполучникових складних реченнях прийнято розкривати за допомогою понять “змістове уточнення”, “уточнення предметного змісту”, “уточнення зв'язку” (“уточнює зв'язок”), “уточнення висловленого” (“уточнює висловлене”) [див.: Селіванова : 134; Кадомцева : 231; Грищенко : 310; Вихованець : 351].

О. Пешковський використав уточнення, аналізуючи одну з характерних особливостей (загальних умов) відокремлення другорядних членів речення. На думку вченого, воно полягає у “взаємному відношенні двох членів як <...> часткового до загального” [Пешковский : 416]. “Смислове навантаження”, зокрема “уточнювальний характер одного члена речення щодо іншого” подають серед загальних умов відокремлення і в пізніших, у тому числі в сучасних, граматиках [див., наприклад: Кулик : 143; Козачук : 356; Сучасна, 2005 : 134].

Друге, термінологічне, значення – поняття уточнення як певного синтаксичного явища – відоме з середини ХХ століття.

З самого початку це поняття віднесли до окремого підвиду відокремлення, отже, змінили вектор розуміння уточнення як власливості (умови) відокремлення на вектор потрактування уточнення як підтипу відокремлення. Зокрема М. Шанський, упродовжуючи в лінгвістику поняття уточнювального компонента речення, дає таке його визначення: “Уточнення як пояснювальні члени виступають у реченні <...> завжди у вигляді відокремленого члена, як правило – після того члена, який вони пояснюють або визначають, і можуть бути при будь-якому члені речення” [Шанський : 92].

За досить короткий час, протягом якого досліджувалися структури з уточнювальною семантикою, граматики отримала надзвичайно суперечливу загальну картину поняття про уточнення.

Після М. Шанського поняття уточнення найчастіше пов’язують із підтипом відокремлення в структурі простого ускладненого речення, за яким і “закріпилися” терміни, що номінально відповідають позначуваному поняттю: “уточнення” [Шанський : 87], “відокремлені уточнюючі члени речення” [Кулик : 162], “пояснювальні відокремлені звороти” [Русская : 181] чи “пояснювально-уточнюючі звороти” [Слинько : 363] (порівняймо: термін “опосередковані компоненти”, що враховує “особливості опосередкованого синтаксичного зв’язку” [Вихованець : 26–27; Загнітко : 238] тощо.

В україністиці про усталеність такого трактування свідчать описові граматики для вишів [Кулик : 162–165; Слинько : 363–375; Загнітко : 238–245; Мойсієнко, 2010 : 262–264], як і тлумачення поняття “уточнювальні члени речення”, заявлене в авторитетному науковому виданні “Українська мова: Енциклопедія” [див.: Плющ : 754, 78–79]. Так, “за смисловою (функціональною) ознакою” уточнювальні члени речення протиставляються в межах відокремлення напівпредикативним членам [Плющ : 78]. На відміну від останніх, “пояснювальні (уточнювальні) відокремлені члени не передають другоряднопредикативних [= *напівпредикативних*. – І. А.] значень”, слугують для “пояснення, конк-

ретизації” слів, займають “позицію члена речення”, [Плющ : 79, 78], однойменну з позицією конкретизованого слова, оскільки на відокремлені уточнення “переноситься синтаксична функція уточнюваного слова” [Кулик : 163], що виявляється в здатності відповідати “не просто на питання *коли? де? що?* і т. ін., а на питання *а коли саме? а де саме? а який саме? а що саме?* і под.” [Мойсієнко, 2006 : 72]. Наприклад: *Література, в тому числі й критика, має сьогодні жити з іще більшою творчою напругою* (О. Гончар); *Сама у нашій, дружній, сім’ї ти був посправжньому щасливий* (Б. Олійник); *А далі, на виднокрузі, простяглися гори* (М. Коцюбинський) [приклади з праць: Мойсієнко, 2010 : 264; Загнітко : 244; Кулик : 162].

Однак поняття уточнення не обмежують лише відокремленими компонентами без напівпредикативної функції.

Уточнювальні відношення розглядають також у реченні з однорідними компонентами. Вони встановлюються за умови наявності узагальнювального слова, значення якого конкретизують однорідні слова: “Грамаічно однорідні члени є уточнювальними словами у відношенні до узагальнювального слова <...>” [Розенталь : 155]. Так само, як власне відокремлені уточнення, однорідні уточнення кваліфікують як однофункціональні з уточнюваним (узагальнювальним) словом компоненти (“виконують однакову з ним синтаксичну функцію” [Розенталь : 156]). Функціональні їх спроможності деталізують у поняттях “уточнювальних підметів, присудків, додатків, означень та обставин” [Сучасна, 1997 : 278]: *І підходять усі по черзі: то дівчина жива, то хлопець стрункий, то велетенський гордий...* (Дніпрова Чайка); *Іван коло худоби порастється: скотів і вівцям підкладає в ясла просяної або гречаної соломи, двічі на день до водопою гонить, сам вичищає двічі на тиждень загороду* (Панас Мирний); *Йшли разом до комори, розглядали та упорядковували свої подарунки: хустки, спідниці, полотно* (У. Самчук); *Папери були скрізь: і на столі, і на полицях* (М. Коцюбинський) [приклади з праць: Сучасна, 2005 : 128; Кононенко : 698; Мойсієнко, 2010 : 264; Волох : 258].

Уточнювальні відношення вбачають і в структурі складного речення. Зокрема в підрядному реченні, що слугує “пояснювальним компонентом” до “узагальнювальних прислівникових обставин” чи поширює відокремлено-уточнювальні конструкції, які становлять “цілі ряди”, як-от: *На галяві стає видно великий пеньок, там, де стояв колись столітній дуб* (Леся Українка); *У понеділок, удосвіта, як тільки благословилося на світ, прийшов з кіньми старший Єлисеїв син, також Василь* (У. Самчук) [Мойсієнко, 2006 : 75].

Уточнювальні значення (із загальною схемою “ціле – часткове” або “загальне – конкретне”) вважають характерною особливістю тих складних сполучникових речень, що до цього часу не отримали одностайної статусної кваліфікації у класифікаційній схемі поліпредикативних структур (паратаксис? гіпотаксис? синкретичний тип?). Це речення зі сполучним засобом *тобто* (чи його заміником) типу: *Хто за мою пропозицію, себто щоб змінити прізвище, прошу підняти руки* (М. Куліш); *Що ми знаємо про Івана Багряного, точніше – що ми про нього знали до останнього часу?* (Л. Череватенко) [Кадочнікова : 8–9].

Уточнювальні відношення були помічені також “на вищому ярусі синтаксичної системи” – на рівні текстових структур. Зокрема, йдеться про випадки, коли міжфразові уточнювальні відношення породжуються в текстах із “семантико-синтаксичною несамодостатністю слів і предикативних частин”: “уточнюватися може як зміст автосемантичного речення в цілому, так і окремий його компонент”, наприклад: *К вечеру из ворот монастыря вышел игумен в облачении, сопровождаемый братией. Монахи шли попарно, опустил головы в клубках* [Захарова : 14]; або на прикладі української мови: *Чудесний ранок! Такий сонячний, прозора-блакитний, невинно-радісний* (В. Винниченко).

Отже, як показують мовознавчі праці, поняття уточнення стосується не лише речень із відокремленнями, а охоплює значно більше мовних фактів. Як би ці факти не кваліфікували, – монопредикативні структури ускладненого типу (з тим самим відокремленням або з однорідністю) чи поліпредикативні струк-

тури (на рівні складного речення або тексту), – вони мають спільну, властиву їм однаковою мірою особливість: логіко-семантичні відношення, які існують між їхніми складниками. Власне, ті відношення, які О. Пешковський назвав відношеннями “часткового до загального”.

І все ж найповніше уточнювальні відношення досліджені у структурах із відокремленими компонентами. Різні дослідники характеризують їх як відношення конкретизації, партикуляризації, екземпліфікації, еквівалентності, ідентифікації і под. [Ашмарина : 23]. Уточнювальні відношення: специфіка їх, варіанти (типи), відмінність від інших, суміжних, явищ (наприклад, пояснення, включення і виключення), комунікативно-семантичні та когнітивні особливості тощо – стали предметом мовознавчих досліджень останніх років. Зокрема, серед семантичних підтипів відокремленого уточнення виділяють такі, як індивідуалізація, конкретизація, деталізація, концентрація, абсолютизація, доповнення, роз’яснення, ілюстрація, метафоризація, деметафоризація, ідентифікація, обґрунтування, типізація, локалізація тощо, які по-різному розподілені між трьома функціональними позиціями: актантною, атрибутивною, сирконстантною [див.: Захарова : 82–173].

Загалом пояснення уточнювальних відношень прийнято здійснювати шляхом зіставлення обсягу семантики компонентів, що входять до уточнювальної конструкції чи тексту – уточнюваного компонента (уточнюваного), який виражає вихідну інформацію, та уточнювального компонента (уточнення), що містить додаткову щодо вихідної інформацію. Зазвичай уточнення й уточнюване у смисловому плані співвідносять як часткове і загальне, як окреме і ціле, як вид і рід, як вужче поняття і ширше поняття (на відміну від пояснення, що має однаковий із пояснюваним компонентом обсяг семантики). Переважно уточнення характеризується звуженням обсягу інформації порівняно з вихідною, вираженою уточнюваним. Рідше зустрічаються випадки, коли за обсягом семантика уточнення, навпаки, – ширша від семантики уточнюваного. Порівняймо, наприклад: ...узимку,

у кінці грудня,.. і – ... у кінці грудня, узимку,.. Отже, поняття, названі уточненням і уточнюваним, хоч семантично близькі (що і робить можливим їхнє змістове зіставлення), але водночас семантично не тотожні (за теорією референції, компоненти уточнювальної структури співвідносяться з різними референтами). Часто уточнювальні відношення представлені компонентами, які не виражають родо-видових відношень у строгому смислі. Звуження чи розширення обсягу семантики уточнення ситуативно “спрогнозовані”, залежать від конкретних позамовних реалій, що відомі носіям мови. Порівняймо: *Коли земля в холодну ніч загиблена і вітер в зорях тягне горяка, – у полі, між козацькими могилами, мій Дон Кіхот шукає вітряка* (Л. Костенко) – уточнення *між козацькими могилами*, що є частиною простору, позначеного уточнюваним *у полі*, відповідно сприймається як компонент зі звуженою семантикою; і *На заплаві, в тихім Ірпені, одишукали скарби ми на дні* (С. Крижанівський) – уточнення *в тихім Ірпені* сприймається як компонент з розширеною семантикою, оскільки відомо, що він позначає простір, що включає місце *на заплаві*. Так само, наприклад, семантично неоднотипними є уточнюване, виражене словами з метафоризованою семантикою, та уточнення, виражене словами з прямою семантикою (останнє вживається з метою розкрити переносну семантику уточнюваного, певною мірою обмежити її, а отже, сприймається як конкретніше, відповідно – вужче поняття порівняно з метафорою): *Та сльози дуба – жолуді перлисті, на землю впавши, знов дають життя* (Н. Кащук).

Провідним чинником формування уточнення називають комунікативно-прагматичний, коли за контекстних (конситуативних) потреб спілкування уточнення реалізується як актуально найвагоміший компонент речення: незважаючи на вираження додаткової інформації, у площині комунікативного членування уточнення є більш актуальною частиною повідомлення, ніж уточнюване.

Логіко-семантична спорідненість уточнення та уточнюваного позначилася на структурі, яку вони утворюють, на функції та

місці (позиції) їх у межах цієї структури. Уточнювальна конструкція є двокомпонентною: уточнення без того, що уточнюється не може існувати. Уточнення й уточнюване є однаковими, хоч нееквівалентними за змістом, функціональними компонентами, що створює паралелізм бінарної конструкції. Функція додаткового семантичного навантаження вказує на формальну факультативність, граматичну непрогнозованість уточнення та його фіксовану постпозицію щодо уточнюваного компонента.

Названі особливості структур з відокремленими уточненнями об'єднують думки різних дослідників.

Проте розбіжностей у розумінні уточнення значно більше, і стосуються вони основних, визначальних для їх характеристики особливостей. Немає єдності у визначенні синтаксичного статусу уточнення: одні дослідники вважають, що це особливе значення члена речення – додаткове навантаження (функціональний “доважок”) до основної його функції. Інші вчені стверджують, що це самостійна синтаксична функція (скажімо, прикладка, чи її підтип, чи взагалі компонент із назвою “уточнення” тощо) [див: Захарова : 26].

Так само різними є думки про формальний зв'язок уточнення з іншими компонентами уточнювальної конструкції. Спочатку основна увага дослідників була зосереджена на тому, як зв'язується уточнення з уточнюваним компонентом. Назвемо лише кілька окремих позицій: підрядний зв'язок (О. Пешковський); особливий вид зв'язку, специфіка якого виявляється в особливостях просодії та пунктуації (М. Шатух); пояснення (уточнення), яке може бути протиставлене підрядності й сурядності і яке з'являється в результаті перерозподілу зв'язків у структурі речення (Л. Чеснокова); аплікація – таке підпорядкування, при якому уточнення ніби “накладається” на уточнюване, уподібнюючись останньому в синтаксичних відношеннях із іншими членами речення (І. Распопов) тощо.

Пізніше зв'язкові можливості уточнення “розширили” за рахунок третього компонента, опорного для уточнюваного члена (опорне слово). Це вже подвійний зв'язок, з трьома лініями

зв'язаності: основною для уточнювальної конструкції = уточнюваний компонент + уточнення; базовою = опорне слово + уточнюваний компонент; опосередкованою = опорне слово для уточнюваного + уточнення. Знову ж таки подвійний зв'язок дістав різну кваліфікацію (і назву) в системі зв'язків. Російські лінгвісти називають подвійний зв'язок підтипом приєднувального. Характеризують його як слабкомаркований зв'язок (через відсутність формальних засобів, крім інтонації, зрідка – повторюваних прийменників та сполучних скріп), що має деякі спільні риси із сурядністю (паралелізм і відкритість конструкцій) і підрядністю (семантична нерівнозначність уточнення й уточнюваного, накладання уточнення на зв'язки уточнюваного), але не є їхнім синтезом [Захарова : 62–63]. В україністиці подвійний зв'язок вважають підтипом підрядного зв'язку і називають опосередкованим підрядним зв'язком: “Він характеризується синтаксичною нерівноправністю поєднаних ним членів речення, один з яких (залежний) [= уточнення. – І. А.] підпорядкований опорному [= уточнюваному. – І. А.], з одного боку, і через посередництво опорного співвідноситься з третім членом або предикативним ядром [= опорний для уточнюваного компонента член. – І. А.], щодо якого координуються семантико-синтаксичні функції опорного й залежного компонентів, поєднаних опосередкованим підрядним зв'язком, з другого боку” [Вихованець : 26].

Як бачимо, пошуки механізмів поєднання відокремленого уточнення з так званою матричною частиною речення здійснюються з позицій, за якими уточнення розглядається як член речення, що розташовується при іншому членові (уточнюваному), стосовно якого виражає уточнювальну семантику. Скажімо, у вже наведених раніше прикладах – *Саме у нашій, дружній, сім'ї ти був по-справжньому щасливий; А далі, на виднокрузі, простяглися гори* – виділені компоненти прийнято називати уточненнями відповідно до означення і до обставини місця, чи уточнювальним означенням і уточнювальною обставиною.

Упадає в очі функціональна неодноплановість цих понять, що закріплена термінологічно у сполучі “уточнювальний член

речення” (фактично, = уточнювальна функція + функція члена речення): функція уточнення виявляється у відношенні до уточнюваного компонента (уточнювальне означення до уточнюваного означення, уточнювальна обставина до уточнюваної обставини), а функція означення й обставини – поза цими відношеннями (означальність і обставинність уточнень і уточнюваних компонентів визначається в їхніх відношеннях і зв’язках із іншими членами, а не між собою).

Те, що однойменні члени речення знаходяться поруч, не означає, що вони є формально контактними, тобто пов’язані зв’язком. У лінгвістиці висловлюються думки, які ставлять під сумнів уходження уточнення до моделі речення з уточнюваним членом: “Ми не будемо називати уточнюючі одиниці членами речення, оскільки вони не входять до складу моделі, а тільки поширюють її на рівні комунікативного вживання” [Слинько : 364]. Відомі твердження, які підводять до розуміння статусу речень з уточнювальними відношеннями як складних. На думку вчених, речення з уточненнями “можна розглядати як результат злиття двох речень із повторюваними членами (з повторюваною предикативною сполукою), які в одному з речень були опущені” [Чеснокова : 78] чи: “опосередковані компоненти речення є результатом згортання окремих самостійних речень у компоненти реченнєвої структури за рахунок редукції тотожної семантики” [Загнітко : 239]), тобто речення *Саме у нашій, дружній, сім’ї ти був по-справжньому щасливий* є поєднанням двох речень: *Саме у нашій сім’ї ти був по-справжньому щасливий* + *Саме у дружній сім’ї ти був по-справжньому щасливий*.

Отже, на рівні мовних моделей уточнюваний компонент міститься в одному реченні (предикативній частині), у структурі якого виконує функцію відповідного члена, а уточнення є членом іншого речення (предикативної частини) з подібною до попереднього структурою, в межах якої виявляє свої відношення і зв’язки. На рівні реалізації моделей, у конкретному мовленні, уточнення представляє однойменний з уточнюваним компонентом член неповного речення: якщо уточнюваний компонент

свою функцію члена речення виявляє експліцитно, то відокремлене уточнення – імпліцитно. Уточнення й уточнюване є членами окремих простих речень (предикативних частин) у структурі складного речення.

Конкретизувальна семантика уточнення може мати й інший формальний вияв. Коли зміст уточнюваного співвідноситься не з одним конкретним, частковим явищем дійсності, а кількома, перед мовцем постає необхідність додаткову інформацію (уточнення) подати у формі переліку (перелічувальна інтонація сурядно поєднаних компонентів), яка слугує засобом граматичної однорідності. Отже, у структурах із однорідністю уточненням є однорідні члени (сурядний ряд), а уточнюваним – узагальнювальне слово. Уточнювальна конструкція з однорідністю залишається бінарною, лише з тією відмінністю від попередніх (з відокремленням), що позицію уточнення займає не один, а кілька функціональних компонентів, поєднаних сурядним зв'язком, порівняймо, наприклад: *...узимку, в кінці грудня,..* та *...узимку, в кінці грудня і на початку січня,..* У цьому разі складне речення ускладнюється однорідними предикативними частинами, отже, є типом неелементарного складного речення.

Переконливо обґрунтовує поліпредикативність структур, у яких між компонентами встановлюються уточнювальні відношення (відношення роду і виду), у статті “Логіко-граматична природа речень з узагальнюючими словами при однорідних членах” І. Кучеренко [Кучеренко], пізніше цього погляду дотримуються в дисертаційних дослідженнях І. Яремчук [Яремчук] та О. Лаврінець [Лаврінець].

І. Кучеренко констатує важливі для розуміння синтаксичної природи як однорідних членів й узагальнювальних слів, так і речень, у яких вони функціонують, висновки: “ на основі аналізу мовних фактів встановлено, що однорідні члени не мають безпосередніх ні смислових, ні граматичних зв'язків з тими членами речення, з якими зв'язане узагальнююче слово як функціональна одиниця – член речення”; “між узагальнюючим словом і однорідними членами існують відношення роду і виду, в чому

виявляється конкретизуючий характер останніх”; “за своєю структурою таке речення, як і всяке речення з однорідними членами, є складне <...>, у якому функціональними складниками <...> є прості речення неповні (кожне з них представлене одним із однорідних членів) – ті, що виражають судження про окремі досліджувані чи просто спостережені й повідомлені факти, і те одне просте речення (як правило, повне), що виражає узагальнюючий висновок” [Кучеренко : 7, 11].

Помічено, що в реченнях, однорідні компоненти яких “пов’язуються протиставними й зіставними сполучниками, узагальнюючі слова не вживаються” [Кулик : 138]. Це спостереження дає можливість показати ще одну важливу закономірність структур із однорідністю, а саме: в уточнювальні відношення зі словом однієї предикативної частини може вступати цілісність, утворена поєднанням сурядних речень, які одне щодо одного є семантично рівноправними, наприклад: **Все зникло, наче в казці: місто, гори, поле, гай** (Леся Українка); **Хай собі Сонечко як завгодно сходить – чи по-зимньому, чи по-весняному** (П. Тичина). Такий сурядний ряд виражає відношення власне єднальні і розділові (на відміну від двочленних структур із протиставними чи зіставними відношеннями, за семантичною природою нерівноправних, тому не спроможних в єдності бути уточненнями). За умови препозиції однорідних компонентів актуалізуються узагальнювальні (висновкові) відношення: **Місто, гори, поле, гай – все зникло, наче в казці; Чи по-зимньому, чи по-весняному – як завгодно хай собі Сонечко сходить**.

Отже, можна підсумувати: уточнювальні відношення як такі можуть встановлюватися між словами (сполуками слів), функції яких визначаються в межах предикативних частин, що в єдності становлять складне речення; функціонуючи в різних предикативних частинах, формально ці слова не пов’язуються (ні безпосередньо, ні опосередковано – вони є ланками різних зв’язкових ланцюгів); уточнювальні відношення оформляються на рівні складного речення – уточнювальне речення (уточнення), яке вербально представлено одним членом речення, стосується уточнюваного

слова, щодо якого стоїть у постпозиції. За однорідності уточнення виражене рядом неповних сурядних предикативних частин, що вступають в уточнювальні відношення зі словом із узагальненою семантикою, що функціонує в повній предикативній частині.

У системі складного речення такі уточнювальні структури займають місце серед бінарних, закритих структур. Останні зустрічаються серед усіх відомих на сьогодні типів складного речення – складносурядного, складнопідрядного, з предикативним зв'язком і з недиференційованим синтаксичним зв'язком [див.: Вихованець : 279–354]. Відсутність засобів, які б чітко указували на однофункціональність (ознака сурядності) чи різнофункціональність (ознака підрядності, та й предикативності, за І. Вихованцем), дозволяє віднести розглядувані уточнювальні речення до складних із недиференційованим синтаксичним зв'язком. Формальний паралелізм (на рівні конструктивних моделей) предикативної частини з уточнюваним і предикативної частини з уточненням (те, що називають “накладанням” зв'язків), однойменність уточнюваного і уточнення на рівні членів речення зближує ці структури із сурядними, але не робить їх такими. Принаймні, можливість уходження речення-уточнення (за однорідності – речень-уточнень) у структуру речення з уточнюваним, його інтерпозиція аж ніяк не може функціонально “зрівняти” членів бінарної конструкції, тобто кваліфікувати їх як однофункціональні, сурядні речення: адже неможливість інтерпозиції, перерваності сурядних предикативних частин – одна з найважливіших диференційних формальних ознак складносурядних речень. Віднесеність відокремленого уточнення (речення, сурядного ряду речень) до уточнюваного слова зближує уточнювальну структуру зі складнопідрядним реченням із прислівно-кореляційною підрядною частиною, порівняймо, наприклад: *Там, у гаю, співає соловей* – та – *Там, де гай росте, співає соловей*. Однак у випадку підрядної кореляційності мала б зреалізуватися така диференційна ознака її, як наявність сполучного засобу підрядності – сполучного слова чи власне підрядного сполучника, значення якого збігається зі значенням слова-

корелята в головному реченні [див.: Вихованець : 315]. Оскільки ж підрядні частини в реченнях типу *Там, де гай росте, співає соловей. Тоді, коли гай затихає, починає співати соловей* усе ж мають уточнювальний відтінок (локативно-уточнювальна, темпорально-уточнювальна семантика), можна стверджувати, що уточнювальні відношення, як і інші типи семантико-синтаксичних відношень (наприклад, зіставних, протиставних, часових, причиново-наслідкових, умовно-наслідкових тощо), можуть характеризувати граматичну семантику різних за зв'язком складних речень.

Таким чином, уточнення як синтаксичне поняття – це уточнювальні відношення між предикативними частинами у структурі складного речення.

1. *Ашмарина И. Л.* Уточнение как член предложения в современном английском языке: Дис. ... канд. филол. наук. – СПб., 1999; 2. *Вихованець І. Р.* Граматика української мови. Синтаксис. – К., 1993; 3. *Волох О. Т., Чемерисов М. Т., Чернов Є. І.* Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Синтаксис. – Вид. друге, перероб. і доп. – К., 1989; 4. *Грищенко А. П.* Складнопідрядні речення // Сучасна українська літературна мова / За заг. ред. І. К. Білодіда. – К., 1972. – С. 310–343; 5. *Загнітко А. П.* Теоретична граматика української мови: Синтаксис. – Донецьк, 2001; 6. *Захарова Л. В.* Обособленные второстепенные члены предложения со значением уточнения в современном русском литературном языке: Дис. ... канд. филол. наук. – Армавир, 2008; 7. *Кадошнікова Л. О.* Синтаксично ізольовані частини речення // Сучасна українська літературна мова / За заг. ред. І. К. Білодіда. – К., 1972. – С. 224–231; 8. *Кадошнікова О. П.* Семантика і структура поліпредикативних сполучникових конструкцій з пояснювальними відношеннями: Автореферат дис. ... канд. филол. н. – Кіровоград, 2010; 9. *Козачук Г. О.* Просте ускладнене речення // Сучасна українська літературна мова / За ред. М. Я. Плющ. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К., 2000. – С. 350–366; 10. *Кононенко В. І.* Узагальнювальне слово // Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. та ін. – 2-ге вид., виправ. і доп. – К., 2004. – С. 697–698; 11. *Кулик Б. М.* Курс сучасної української літературної мови. – II ч.: Синтаксис. – Вид. друге, перероб. і доп. – К., 1965; 12. *Кучеренко І. К.* Логіко-граматична природа речень з узагальнюючими словами при однорідних членах // Мовознавство. – 1977. – № 6. – С. 3–12; 13. *Лаврінець О. Я.* Спільний компонент складного речення в сучасній українській мові: Дис. ... канд. филол. наук. – К., 2002; 14. *Мойсієнко А. К.* Відокремлені члени речення // Сучасна українська літературна мова: Морфологія. Син-

таксис / А. К. Мойсієнко та ін. – К., 2010; 15. *Мойсієнко А. К.* Сучасна українська літературна мова. Синтаксис простого ускладненого речення. – К., 2006; 16. *Пешковский А. М.* Русский синтаксис в научном освещении. – М., 1956; 17. *Плющ М. Я.* Відокремлені члени речення. Відокремлення // Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. та ін. – 2-ге вид., виправ. і доп. – К., 2004. – С. 78–79; 18. *Розенталь Д. Э., Теленкова М. А.* Словарь-справочник лингвистических терминов: Пособие для учителя. – 3-е изд., исправ. и доп. – М., 1985; 19. *Русская грамматика: В 2 т. – Т. 2: Синтаксис.* – М., 1980; 20. *Селіванова Олена.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. – Полтава, 2006; 21. *Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф.* Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: Навч. посібник. – К., 1994; 22 *Сучасна українська мова. Синтаксис: Навч. посіб. / С. П. Бевзенко та ін.* – К., 2005; 23. *Современный русский язык: Синтаксис / Под ред. проф. Е. М. Галкиной-Федорук.* – М., 1957; 24. *Чеснокова Л. Д.* Связи слов в современном русском языке. – М., 1980; 25. *Шанский Н. М.* Предложения с обособленными членами и оборотами // *Галкина-Федорук Е. М., Горшкова К. В., Шанский Н. М.* Современный русский язык: Синтаксис. – М., 1958. – С. 87–96; 26. *Яремчук И. С.* Конструкции с однородными членами и обобщающими словами в свете грамматики: Дис. ... канд. филол. наук. – Днепропетровск, 1985.

Статья посвящена анализу предложений с уточнениями. Уточнение понимается как уточнительные отношения между предикативными частями сложного предложения.

Ключевые слова: уточнение, уточнительные семанτικο-синтаксические отношения, сложное предложение, неполное предложение, недифференцированная синтаксическая связь.

The article presents analysis of sentences with clarifications. The definition of clarification is semantic-syntactic relations between clauses of complex sentence.

Key words: clarification, semantic-syntactic relations of clarification, incomplete sentence, complex sentence, non-differential syntactical connection.